

Çocuk Askerler: Tarihî Arka Planı, Güncel Görünümleri ve Mücadele Yöntemleri

Hüseyin Ozan Uyumlu¹

*Kapıları çalan benim
kapıları birer birer.
Gözünüze görünemem
göze görünmez ölümler.
Nâzım Hikmet²*

Tarihçe

Tarihin en önemli unsurlarından biri olan savaşların varlığı, devletin varlığıyla eş zamanlıdır. Savaşlar doğa ve insanlık için büyük yıkımlar doğurur. Erkek egemen toplumlarda savaş denilince akla ilk erkek figürü gelir. Fakat savaşı sadece savaş meydanında olup biten bir olay olarak düşünmemek gerekir. Bu bakış açısıyla kadınlar, çocuklar, hayvanlar ve diğer canlılar savaşın sessiz mağdurlarıdır. Tarihin erkek egemen dille yazılması bu eşitsiz durumu destekler. Granikos Savaşı'nda yaşananlar atların, Ankara Savaşı'nda yaşananlar fillerin, savaş hazırlıkları bitki ve ağaçların gözünden yazılsaydı tarih başka türlü olurdu. Çocuklar savaşların en korunmasız kesimlerinden biridir. Zorlayıcı ve yönlendirici uygulamalara karşı daha savunmasızdılar. XIX. yüzyıla kadar çocuk hakları kavramının dünyada yer etmemesi birçok konuda olduğu gibi bu hayati konuda da çocukların yaşadıkları mağduriyetlerin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Çocukların askerî kullanımının geleneksel ve “normal” olarak görüldüğü yer ve zamanlar olmuştur. Bilinen en eski örnekler Antik Yunan kent devletlerinde olup çocukların bazı zamanlarda erken yaşta askerî eğitime alındığı, bazı zamanlarda ise askerî birliklere yardımcı roller oynadıkları bilinmektedir. Hitit ve Mısırlılardan kalan görsel sanat eserlerinde seferlere katılan çocuklar

¹ ozan4477@gmail.com

² Hikmet, N. (1999). *Kız Çocuğu şiiri*, Yeni şiirler-6 (1951-1959). 18. Basım. Adam Yayınları, s. 89.

görülmektedir. Romalılar da genç erkekleri savaşlarda kullanmıştır (Polat ve Gündoğan, 2010).

Tunç Çağı'ndan bu yana savaş olgusu var. Yani özel mülkiyet ve devlet olgusunun bir araya gelmesi insan topluluklarının ve diğer canlıların hayatına kastetmeye devam ediyor. İlk kent devletlerinin kuruluşuyla birlikte farklı kent devletleri veya diğer ulus ve coğrafyaların kent devletleri arasında savaşlar yaşanmaya başladı. O günden bugüne insanlar savaşa farklı anlamlar yüklediler. Örneğin Platon, Devlet adlı eserinde Yunan kent devletleri arasındaki savaşa, savaş değil, çatışma demiş, fakat "Yunanlılarla yabancılar dövüşürse buna savaş diyeceğiz, çünkü bunlar gerçekten düşmandırlar birbirlerine" diyerek savaşı düşman bağlamıyla ele aldığını göstermiştir (Gündoğdu, 2002). Diyalektiğin babası olarak bilinen Heraklit savaşı felsefi olarak olumlamış, savaşı karşıtlar arasındaki mücadelenin ilerleme, geri ve kötü olanın ayıklanmasının aracı olarak görmüştür. İbni Haldun'a göre toplumlar başlangıçta bedevi iken savaşlarla, ekonomik etkinliklerin çeşitlenmesiyle ve güç birliği yoluyla gelişmiş ve hadari toplumlara dönüşerek medenileşmişlerdir (Ünalır, 2021).

Antik dönemden günümüze kadar yapılan savaşların hepsinde olmasa da önemli bir bölümünde maalesef çocuklar yer aldı. Bunların bazıları zor kullanarak, bazıları toplumsal yönlendirmelerle gerçekleşti. Bu nedenle devletin aktör olduğu durumların değerlendirilmesinin dışında toplumun ve bireyin anlam dünyasının da değerlendirilmesi gerekir. Birey ya da toplum savaşa nasıl ikna olur? Bu soru önemlidir. Günümüz kuramları bunu devletin ideolojik aygıtlarını dikkate alarak açıklamaktadır. Konumuz gereği yetişkinlerden ziyade çocuklar savaşa nasıl dâhil olur? Bu sorunun yanıtına eğilmekte fayda vardır. Konunun anlaşılmasında siyasi, dini, ekonomik, toplumsal vb. etkenler bütünlüklü olarak ele alınmalıdır. Bugün olduğu gibi geçmişte de dinsel referanslar; siyasetçiler ve toplumlar için önemli çıkış noktalarıydı. İlginçtir ki dini metinler ve öğretilerde şiddet yasaklanırken dinler tarihi şiddet örnekleriyle doludur. Bununla birlikte Doğu dinlerinin şiddete karşı daha hassas olduğu savunulabilir. Lao-Tse "Silahlar yetkin insanın kullanacağı şeyler değildir" diyerek savaşa karşı çıkmıştır. Budha da "Öldürmeyeceksin" diyerek savaşa karşı tavır almıştır. Konfüçyüs ise silahların kaldırılması gereken araçlar olduğunu belirtmiştir (Gündoğdu, 2002). Savaşı olumsuz olarak değerlendiren görüşlerin tamamına yer vermek tabii ki bu metnin boyutunu aşacaktır. Fakat "ne için savaşıldığı" sorusunun modern devlet ve halklar için kilit soru olduğu gerçektir. Çünkü geçmişten bugüne savaşma motivasyonu için inanç, din, bağımsızlık, özgürlük, vatan, namus, şeref gibi güçlü kavramlar kullanılmıştır. Aynı savaşın içinde farklı duygularla savaşan topluluklar ve müttefikler de olabilir. Örneğin İkinci Paylaşım Savaşı'nda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği vatan, bağımsızlık ve dünya halklarının faşizmden kurtulması için savaşırken Amerika Birleşik Devletleri'nin hesapları başkaydı. Savaşta müttefik olmalarına rağmen savaş motivasyonları başkaydı.

Tarihte savaşların çocuklara fiili zararlarını dile getiren edebî, tarihî metinler ve resimler gibi sanat eserleri var. Bazı sanatçılar çocukların savaşlar nedeniyle çektiği zulme kayıtsız kalmamış, yaşanan dramları ve insan hakları ihlallerini tarihe estetik şekilde not düşmüşlerdir. Romalı askerler tarafından Sabanlı Kadınlar'a yaşatılan tecavüz dramını ve devamında kadınların "aile", "çocuk", "bağlanma" duyguları üzerinden yaşadıkları çelişki ve üzüntüyü ele alan ve birçok versiyonu olan "Sablancalı Kadınlar", resim sanatının savaşın insan onurunu yıkan etkisini, savaşlardan kadın ve çocuklara düşen "pay"ı ele alan önemli örneklerinden biridir.

Jacques-Louis David, 1799, Sabanlı Kadınları Araya Giriyor, Paris Louvre Müzesi

Çocukların savaşlarda yer almasının önemli örneklerinden biri de Orta Çağ'da yaşanan Haçlı Seferleri'dir. Haçlı Seferleri'ni anlatan kronikler çocukların savaşın taraf ve mağduru olarak değerlendirilebileceği daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Yoksullaşan Avrupa krallıkları, Doğu'nun zengin ticaret yollarını ele geçirmek için büyük bir açlık ve saldırganlıkla Haçlı Seferleri'ni düzenledi. Halkları savaşa ikna etmek için dinî referansları kullandılar. Çocuklar da bu durumdan etkilendi ve Çocuk Haçlı Seferi adı verilen hareketler organize edildi. 1212'de Alman hareketinin lideri Könlü Nicholas, Fransa'da ise Stephen rüyalarında gördüklerini söyledikleri mistik anlatılarla yaşatlarını motive edecek, böylece çocuk savaşçı adaylarını toparlayacaktı. Fakat yolculukları onlar için hiç de iyi sonuçlanmadı, hatta savaşacak merhaleye bile gelemedikleri söylenir. Fransa'dan yola çıkanların bindirildikleri gemilerin bazıları battı, kurtulanlar ise korsanlar tarafından köle olarak satıldı. Almanya'dan yola çıkanların sonu da iyi bitmedi. Kimisi sıkıntılardan, açlıktan ve susuzluktan dolayı ormanlarda ve ıssız yerlerde telef oldu; kimisi Lombardiyalılar tarafından soyuldu; kimisi de çeşitli yerlerde köle olarak satıldı. Röhrich, Almanya'nın Aşağı Saksonya bölgesinde yer alan Hameln (Hamelin) adlı kasabada geçen Fareli Köyün Kavalcısı Hikâyesi'ni Çocuk Haçlı Seferi'yle ilişkilendirir. Ona göre yaşanan bu dram Fareli Köyün Kavalcısı masalının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Çalışır, 2001).

Gustave Doré, 1877, 1212 Çocuk Haçlı Seferi

Vestfalya Antlaşması sonrasında modern devletlerin kurulması çocuk asker sorununu bitirmemiştir. Amerikan İç Savaşı sırasında, savaş alanında çocuklar muharebe bandolarında borazancı olarak kullanılmıştır. “Davulcu çocuklar” ise ordunun ne zaman yemek yiyeceğini, uyuyacağını ya da askeri adımla yürüyüş yapacağını belirtmek için kullanılıyordu (Brough ve ark., 2007, aktaran Özçelik, 2016). Uluslararası siyaset ve diplomasinin gelişmesiyle çocuk askerler sorunu uluslararası düzlemde dikkat çekmeye başladı. Konunun gündeme gelmesinde Soğuk Savaş ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşen çatışmalarda çocukların yaygın şekilde kullanılmasının önemi büyüktü. Bunun ilk yaygın örneği Vietnam Savaşı’nda görülmüş, Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı savaşan Viet Kong örgütü çocuklar aracılığıyla bombalı saldırılar düzenlemiştir. Amerikalı askerler de savaş suçları işlemiş, birçok çocuğu öldürmüştür. Çocukların savaşlarda kullanımı konusunda yeni durumları yaratan olaylardan biri de Filistin direnişi oldu. İsrail’in Filistinlileri yok sayan işgal faaliyetlerine karşı başlayan intifadalarda çocuklar direniş süreçlerinde yer aldılar. En önemlileri 1987-1993 ve 2000-2005 yılları arasında gerçekleşen direniş hareketleri günümüze kadar devam etti. Uluslararası siyaset konuya hâlâ çözüm bulamadığından Filistin’de çocuklar savaş ve çatışmaların içinde büyümek zorundalar, hayata devam edip büyüyebilirlerse tabii. Filistin’de çocukların savunmasız şekilde savaşın ortasında kalması bir yana molotof kokteyli atan bir militan ya da intihar bombacısı olması durumu daha kritik hale getirdi. Yakın bir coğrafyada yaşanan İran-Irak Savaşı sırasında (1980-1988) da her iki tarafın savaşta çocuklardan faydalandığı bilinmektedir (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2008, aktaran Polat ve Gündoğan, 2010). 2000’li yıllarda Lübnan, Uganda, Kolombiya, Angola, Sierra Leone, Sri Lanka, Sudan, Ruanda, Somali gibi bölgelerde çocuklar sıcak çatışmalarda yer almış, savaşlardan çok yönlü etkilenmiştir. Üstelik

bu bölgelerin bazılarında hâlâ çatışmalar devam etmektedir. Çocuk Asker Kullanımını Durdurma Koalisyonu'nun (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers) 2008'de hazırladığı rapora göre (aktaran Polat ve Gündoğdu, 2010) çocukların devlet dışı silahlı örgütler tarafından kullanıldığının bilindiği ülkeler şunlardır: Afganistan, Burundi, Butan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kolombiya, Fildişi Sahili, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, İsrail, Filistin, Myanmar, Lübnan, Liberya, Nepal, Pakistan, Somali, Sri Lanka, Sudan, Tayland, Uganda, Nijerya, Filipinler ve Türkiye.

Tarihin hangi döneminde olursa olsun savaşların temelinde mülkiyet ilişkileri ve bunlardan kaynaklanan çıkar çatışmaları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle mülkiyet uğruna yürütülen savaşlar yalnızca devletlerin ve egemen sınıfların çıkarlarını gerçekleştirmekle kalmayıp savaşın en kırılgan kesimlerini oluşturan çocukların mağduriyetini de derinleştirmektedir. Örneğin Amerikan İç Savaşı'nda (1861-1865) Kuzey (Birlik) ile Güney (Konfederasyon) eyaletleri arasındaki çatışmanın merkezinde toprağın mülkiyetinden çok insanın mülk hâline getirilmesi, yani kölelik sistemi yer almaktaydı. Kölelik, emeğin olduğu kadar insan bedeninin de mülkiyet ilişkileri içinde metalaştırılmasının en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu düzen yalnızca yetişkinleri değil, köleleştirilen çocukları da savaşın ve sömürünün doğrudan parçası hâline getirmiştir. Tarih boyunca değişen savaş biçimlerine rağmen, kimi zaman toprak, kimi zaman doğal kaynaklar, kimi zaman da insan emeği ve bedeni üzerinde kurulan mülkiyet mücadelesi, çocukların savaşın bedelini ödeyen ilk gruplardan biri olmasına yol açmıştır. Bu nedenle çocuk asker olgusu da yalnızca savaşın insani sonuçlarından biri olarak değil, savaşları üreten mülkiyet ilişkilerinin çocuklar üzerindeki yansımalarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Fotoğraf: Getty Images/AFP/M. Huwais. <https://www.dw.com/tr/binlerce-%C3%A7ocuk-asker-evined%C3%B6nd%C3%BC/a-42561757>

Çocuk Asker Kavramı

Çocuk asker kavramı 18 yaş altındakilerin savaşlarda, iç karışıklıklarda, çeşitli örgütsel olaylarda kullanılmasıyla karşımıza çıkar (Polat, 2010, aktaran Bostancı, 2021). Uluslararası sivil toplum platformu Çocuk Askerlerin Kullanımı Durdurma Koalisyonu “18 yaşının altında olup herhangi bir devletin silahlı kuvvetlerine veya diğer düzenli veya düzensiz silahlı kuvvet veya silahlanmış siyasi örgüte üye olan veya bağlı bulunan” herkesi çocuk asker olarak tanımlamıştır. Koalisyon’a göre çocuk askerlerden bahsetmek için sıcak çatışma olması veya çocukların bizzat bu çatışmalara katılması gerekmemektedir. Koalisyon, çocukların askerî amaçla dolaylı olarak kullanımını da çocuk asker kavramı kapsamında değerlendirmektedir (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2008, aktaran Polat ve Gündoğan, 2010). Ayrıca uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir enstrüman olmasa da Paris İlkeleri çocuk asker kavramını “bir silahlı kuvvet veya grup ile bağlantılı çocuk” olarak tanımlamaktadır. Söz konusu kuvvet veya gruplar tarafından hangi görevle olursa olsun silah altına alınmış veya faydalanılan 18 yaşın altındaki kimselerin hepsi çocuk asker olarak kabul edilmektedir (Paris Principles, 2007, aktaran Polat ve Gündoğan, 2010). Tarih boyunca farklı zaman ve bölgelerde çocuk asker kullanımı yaygın olarak görülmektedir. Üstelik bu durum gelişmiş ülke-gelişmekte olan ülke-gelişmemiş ülke ayrımına gidilmeksizin vardır. Çocuklar bazı ülkelerde devlete bağlı silahlı kuvvetler kapsamında kullanılırken bazı ülkelerde paramiliter gruplara bağlı kullanılmaktadır. Çocuk askerler kimi zaman ve kimi bölgelerde silahlı kuvvetler tarafından casus, haberci veya cinsel köle olarak kimi zaman ve bölgelerde insan kalkanı olarak kimi zaman ve bölgelerde ise doğrudan sıcak çatışmalarda kullanılmaktadır (Polat, 2010, aktaran Bostancı, 2021). Güncel bir örnek olarak İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), İran’da çocukların askeri faaliyetlere katılımının artırıldığına ilişkin kapsamlı ve detaylı bir rapor yayımladı (Medyascope, 2026). Sağiroğlu’na göre (2022) çocuk asker sayılarının artmasında yeni savaşlarda kullanılan küçük silahların etkisi söz konusudur. Küçük silahlar, çocukların rahatlıkla kullanabileceği niteliktedir. Dünya genelindeki istikrarsızlık, güvensizlik ve silahlara kolay ulaşım, küçük silah kullanımını artırmıştır ve bu gelişme çocuk askerler konusuna doğrudan entegre olmuş durumdadır. Ayrıca çocukların emir komutada sorun çıkarmaması da dikkate alınması gereken bir etkidir. Son olarak, yeni savaşların düşük maliyetle en yüksek siyasal ve ekonomik getiriyi hedefleyen bir savaş ekonomisi üzerine kurulduğu düşünüldüğünde, çocukların uzun süreli askerî eğitim gerektirmeden silahlı yapılara dâhil edilebilmeleri, tehlike algılarının henüz tam gelişmemiş olması ve kolay manipüle edilebilmeleri, onları savaş ekonomisinin en düşük maliyetli ve en kolay sömürülebilen insan kaynaklarından biri hâline getirmektedir (Münkler, 2010, aktaran Sağiroğlu, 2022).

<https://medyascope.tv/2026/03/31/iranda-cocuklarin-askeri-faaliyetlere-katilimi-artiyor/>

Çocuk Asker Kullanımını Durdurma Koalisyonu'nun 450 sayfalık "2001 Çocuk Askerler Küresel Raporu" başlıklı araştırması oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Raporda 180 ülkede hükûmet silahlı kuvvetleri, sivil milisler, paramilisler ve hükûmet dışı silahlı gruplar tarafından asker alımıyla ilgili bilgiler vardır (bianet, 2001). Raporda 85'ten fazla ülkede yarım milyondan fazla çocuğun silahlı kuvvetler veya silahlı gruplar tarafından kullanıldığı, bunların yaklaşık 300 bininin aktif olarak çatışmalarda yer aldığı ve özellikle kız çocuklarının rehabilitasyon programlarından yeterince yararlanamadığı vurgulanarak çocuk askerliğinin tamamen sona erdirilebilmesi için uluslararası desteğin sürdürülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, t.y.). Örgütün uluslararası koordinatörü Rory Mungoven'in aktardığı bilgiye göre "Hafif ağırlıkta modern silahların yaygın olarak kullanılması çocuk asker sorununun artmasına yardımcı oldu. Bu silahlar sayesinde en küçük çocuk bile savaşta etkin bir katil olabilir." Raporda genel sorunlara örneklerle yer verildiği görülmektedir. Rapora göre silahlı çatışmalarda kullanılan çocuklar, birçok silahlı grup tarafından kolayca yerine konulabilecek ve düşük maliyetli insan kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle çocukların önemli bir bölümü, cepheye sürülmeden önce yeterli askerî eğitim almamakta, bazı durumlarda ise hiçbir eğitimden geçirilmeden çatışma ortamına gönderilmektedir. Çocukların silahlı çatışmalara dâhil edilme yaşı bazı bölgelerde yedi yaşına kadar inmektedir. Çatışmalar sırasında çocuklar yalnızca silahlı savaşçı olarak değil; haberci, yük taşıyıcısı, gözcü veya casus gibi farklı görevlerde de kullanılmaktadır. Örneğin Myanmar'da çocukların kara mayınlarını tespit etmek veya patlatmak amacıyla ağaç dallarıyla yolları temizlemeye zorlandıkları bildirilmektedir. Silahlı gruplar bünyesindeki çocuklar ağır disiplin uygulamalarına maruz kalmaktadır. Emirleri yerine getirmedikleri, hata yaptıkları ya da kaçmaya çalıştıkları durumlarda fiziksel şiddet, ağır cezalar ve hatta ölümle karşı karşıya kalabilmektedirler. Ayrıca yakalanan, teslim olan veya silahlı gruplardan kaçmayı başaran çocuk askerlerin birçok ülkede işkence, kötü muamele ve yaşamlarını tehdit eden uygulamalara maruz kaldıkları bilinmektedir. Örneğin Kolombiya'da yeniden topluma kazandırma programlarının yürütüldüğü merkezlerin gizli tutulmasının temel

nedenlerinden biri, bu çocukların silahlı gruplar tarafından öldürölme veya yeniden kaçırılma riskinin yüksek olmasıdır (bianet, 2001). Kız çocuklar için ayrı sorun ve tehlikeler de mevcuttur. Silahlı çatışmalarda çocuk asker denildiğinde çoğunlukla erkek çocuklar akla gelse de birçok ölkede kız çocukları da çeşitli roller üstlenmeye zorlanmaktadır. Sayıları erkek çocuklara göre daha az olmakla birlikte çatışmalarda aktif olarak görev almakta ve farklı biçimlerde istismar edilebilmektedirler. Sri Lanka'da faaliyet gösteren Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları (LTTE) örneğinde özellikle yetim Tamil kız çocuklarının sistematik biçimde örgüte katıldığı ve "Özgürlük Kuşları" olarak adlandırılan bu kız çocukların, güvenlik güçlerinin dikkatinden daha kolay kaçabilecekleri düşüncesiyle intihar saldırıları için eğitildikleri belirtilmektedir. Bir başka örnek Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı askere alma görevlilerinin lise öğrencisi kızlara yönelik cinsel taciz iddiaları nedeniyle okullara girişlerinin yasaklanmasıdır.

Çocuk askerler savaş için oluşturulan eğitim kamplarında en sık uygulanan cezalandırma yöntemi olarak işkenceyle karşılaşmaktadır (Bostancı, 2021). Savaş sırasında ise çocuklar yaralanma ve yaşamlarını kaybetme riskinin yanı sıra askerî yaşamın ağır fiziksel ve psikolojik koşullarından yetişkinlere kıyasla çok daha fazla etkilenmektedir. Gelişim çağındaki çocuklar, uzun yürüyüşler ve ağır ekipman taşıma gibi fiziksel yükleri taşımakta zorlanmaktadır. Yetersiz beslenme, solunum yolu enfeksiyonları, deri hastalıkları ve çeşitli sağlık sorunları bu grupta yaygın olarak görölmektedir. Bunun yanı sıra birçok silahlı grup çocukların korku duygusunu azaltmak, itaatlerini artırmak veya çatışmalara katılımlarını kolaylaştırmak amacıyla onlara alkol ve uyuşturucu maddeler kullanırmaktadır. Bu durum çocukların bağımlılık geliştirme riskini önemli ölçüde artırmaktadır (bianet, 2001). Çocukların çatışma ve savaş ortamlarında kaldıkları beslenme yetersizliği ve hastalık tehlikesi en az silahlar kadar ölümcüldür. Çocukların maruz kaldığı diğer ağır koşullardan ikisi de işkence ve tecavüzdür (Bostancı, 2021). Özellikle cinsel istismara maruz kalan çocuk askerler, HIV/AIDS başta olmak üzere cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve istenmeyen gebelik gibi ciddi sağlık sorunlarıyla da karşı karşıya kalabilmektedir (bianet, 2001). Kız çocuklara uygulanan şiddet ve cinsel istismar, fiziksel travmanın yanı sıra ruhsal travmaya da yol açmaktadır. Bu sorunlar uygun şekilde ele alınmaması durumunda ilerleyen yıllarda yetişkin hayatlarına etki etmektedir (Bostancı, 2021).

Çocuk asker olgusunun varlığı için ölkelerin gelişmişliği üzerinden bir değerlendirme yapmak pek anlamlı olmasa da çocukların savaşlarda kullanımı için bu ayrım üzerinden değerlendirme yapmak mantıklı olacaktır. Örneğin İngiltere'de 18 yaş altındaki çocuklar silahlı kuvvetlere alınsa da savaşa gönderilmeleri yasaktır. Oysa gelişmemiş ölkelerde özellikle paramiliter güçlerin yer aldığı iç karışıklık ve iç savaşlarda çocukların aktif savaşçı olarak kullanıldığı görölmektedir. Bu durumun dünyada en yoğun yaşandığı coğrafya Afrika'dır (Demir, 2018, aktaran Bostancı, 2021). Tahminlere göre dünya üzerinde 300.000 çocuk askerin yaklaşık 120.000'i, yani %40'ı Afrika'da bulunmaktadır (United

Nations, 2016, aktaran Demir, 2018). Gerek I. Paylaşım Savaşı'nda gerekse de sömürgeleştirilmiş Afrika ülkeleri içerisindeki ayaklanmalarda büyük ölçüde Afrikalılar asker olarak kullanılmışlardır. Özellikle Fransa I. Dünya Savaşı'nda yaklaşık 700.000 yerli askeri silah altına almış, bunların haricinde 240.000 kişiyi yardımcı kuvvet olarak çeşitli yerlerde çalışmaya zorlamıştır. Afrika'daki savaşlarda çocuk askerlerin uzun yıllardır kullanıldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda Sahraaltı Afrika'da yaygın hale gelen iç savaşlar silsilesi ile (Liberya, Sierra Leone, Angola, Somali, Burundi, Ruanda, Kongo, Sudan, Fildişi Sahili vs.) bu durum daha da dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. 2000'li yıllarda da durum değişmemiştir. 2005'te Uganda'da faaliyet gösteren LRA'nın beş komutanı hakkında çocuk asker kullanmaktan ötürü yakalama kararı çıkartılmıştır. 2006 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Kongo Vatanseverler Birliği'nin lideri Thomas Lubango Dyilo hakkında aynı sebeple dava açılmıştır. (Demir, 2018). Emperyalist devlet ve şirketler tarafından yüzyıllar boyunca sürekli sömürge olarak kaynaklarına el konulan, güçsüzleştirilen, istikrarsızlaştırılan, savaşa zorlanan ve nitelikli insan unsurundan yoksun bırakılan Afrika'da yaşanan kalkınma sorunları, Afrika halklarını en temel insani haklara sahip olmaktan bile mahrum bırakmıştır. Barınma başta olmak üzere eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılamak büyük bir sorun haline gelmiştir. Böyle bir ortamda bir gelecek beklentisi ve ideale sahip olamayan birçok çocuk için "en iyi alternatif" silahlı gruplar içinde yer almaktır. Bu bağlamda Afrika ülkelerinde çocukların silahlı gruplara gönüllü katılım oranının yüksek olması olağan sonuçlardandır. Çocukların yaşları itibarıyla kolayca ikna edilebilmeleri, savunmasız olmaları, onları silahlı gruplar için bir hedef haline getirmektedir. Bunun yanı sıra çocukların ekonomik nedenlerle aileleri tarafından satılmaları ya da teröristler tarafından kaçırılmaları gibi olaylar sıklıkla yaşanmaktadır. Aile içi şiddete ve istismara maruz kalan çocuklar için de silahlı gruplar bir kurtuluş kapısı olabilmektedir (Demir, 2018, aktaran Bostancı, 2021).

Orta Doğu'da yaşanan savaş ve çatışmalarda çocuklara yaşatılan durumlar insanlık tarihi için utanç vericidir. Çaresiz insanların sığınması için oluşturulan mülteci kampları dahi para-militer güçler için insan kaynağına dönüşmektedir. Emperyalist devletlerce devletlerin egemenlik hakları ve halklarının iradesi yok sayılarak bölgede uzun süren çatışma ve istikrarsızlık ortamı yaratılmış, çocuklar da bu krizden payına düşeni almıştır. Örneğin dünyanın farklı yerlerinden birçok emperyalist devletin kendi çıkarları doğrultusunda müdahaleleriyle yaşanmaz hale getirdiği, piyon militarist örgütler kurarak ve var olanları destekleyerek çatışmaları beslediği Suriye'de IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti) kamplardaki genç çocukları sıklıkla kullandığı bilinmektedir (Eker, 2015). BM Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilciliği'nin 2014'te hazırladığı rapor, başta IŞİD olmak üzere silahlı örgütlerin 15 yaşından küçük çocuklara askerî eğitim verdiğini, çocukların savaş alanlarında ve kontrol noktalarında kullanıldığını belirtmektedir (Report, 2014, aktaran Özçelik, 2016).

Çocukların devletler ve militer güçler tarafından savaşlarda kullanılması yazının başında da belirtildiği gibi rızayla ya da zora dayanarak gerçekleşir. Devletler zor aygıtlarını kullanarak çocukları kolaylıkla askere alabilirler. Günümüzde bazı devletlerde 18 yaş altındaki çocuklar orduya katılabilir. Bu durumda veli izni alınır. Dünyada 16 yaşında askerî personel kabul eden 15 ülkeden biri olan Birleşik Krallık, bu uygulamasıyla hem Avrupa'da hem de NATO içinde tek örnektir fakat ülkedeki yeni askerlerin yaklaşık yüzde 25'ini bu yaş grubu oluşturmaktadır. Fransa, Almanya, ABD ve Kanada da dahil olmak üzere diğer bazı yüksek gelirli ülkeler ise 17 yaşından itibaren çocukları askere almaktadır. Dünyanın en güçlü devletleri erken asker alımının faydalı olduğunu savunmaya devam ederek çocuk haklarını hiçe saymaktadır. Saydığımız örneklerde çocuklar savaşa gönderilmiyor olsa da -ki yasal olarak bu şekilde düzenleme yapmışlardır- bu durumun katlanılabilir olması beklenemez (Child Rights International Network, t.y.). Konuyla ilgili uluslararası sözleşmelerde cepheye gitmese de askere alınan çocukların çocuk asker olarak tanımlandığını ve bu durumun bir hak ihlali olarak kabul edildiğini daha önce belirtmiştik.

Çocuk Askerler Sorunuyla Mücadele

Çocuk askerler sorunu İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası toplumun gündemine girmiştir. Çocuklar ve silahlı çatışmalar konusunda ilk uluslararası çabaların sonucu ortaya çıkan ilk koruma metni 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (Özçelik, 2016). Sözleşmede 15 yaş sınırının esas alınması sorunun önlenmesi açısından sözleşmeyi oldukça yetersiz kılmıştır. 1999'dan itibaren BM Güvenlik Konseyi çocuk askerlerin "uluslararası barış ve güvenlik için tehdit" oluşturduğunu kabul etmiştir (Demir, 2018). Bu gelişmeyi Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Seçmeli Protokolü (2002) ve 1998 tarihli Roma Sözleşmesi izlemiştir. Bu adımların en önemli sonucu, bağımsız ve daimî statüde kurulan ilk uluslararası ceza yargı organı olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasıdır (Özçelik, 2016). Konunun çözümüne dönük önemli bir adım da Lubanga Yargılaması'dır. Kongo'da 20'ye yakın silahlı grup ile Kongo DC etrafındaki komşuları ve diğer ülkelerden dokuz ulusal ordunun yer aldığı, "Afrika'nın Büyük Savaşı" olarak bilinen çatışmalarda Lubanga, Union of Congolese Patriots-UPC (Kongolu Vatanseverler Birliği) adlı silahlı grubun komutanıydı. Çatışmalarda 15 yaşından küçük çocukları asker olarak kayıt altına almak, silah altına almak ve çatışmalarda 15 yaşından küçük çocukları aktif olarak kullanmak suçundan UCM'ce yargılanıp suçlu bulundu ve 14 yıl hapse mahkûm edildi (Özçelik, 2016).

Çocuk askerler sorunuyla mücadelenin kazanımlarını ortaya koymak açısından uluslararası hukuk çerçevesinde çocukların savaşlarda kullanılmasının önlenmesi için yasal dayanak oluşturabilecek belgeleri sırasıyla ve ayrıntısıyla incelemekte yarar vardır.

1. Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller (1977)

Uluslararası insan hakları hukukunun temel belgeleri arasında yer alan 1977 tarihli Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolleri, çocukların silahlı çatışmalara katılımını sınırlandıran ilk kapsamlı uluslararası düzenlemelerden biridir. Protokoller, uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar bakımından çocukların korunmasına yönelik farklı hükümler içermektedir.

I. Ek Protokol (1977)

Uluslararası silahlı çatışmalar için; 15 yaşından küçük çocukların çatışmalara katılmaması sağlanmalıdır.

II. Ek Protokol (1977)

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için; 15 yaşından küçük çocukların silahlı gruplarca askere alınması ve çatışmalarda kullanılması yasaktır (International Humanitarian Law Databases, t.y.).

Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller, çocukların silahlı çatışmalardan korunmasına ilişkin uluslararası hukukun temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu düzenlemeler çocukların neden savaşın bir parçası hâline geldiğini değil, savaş başladıktan sonra nasıl korunacaklarını düzenlemektedir.

2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)

Bu sözleşme çocuk haklarının temel uluslararası belgesidir. Çocukların silahlı çatışmalara katılımını düzenleyen en önemli hüküm 38. maddede yer almaktadır.

Başlıca hükümleri:

- Devletler, 15 yaşından küçük çocukların doğrudan çatışmalara katılmamasını sağlamakla yükümlüdür.
- 15 yaşından küçük çocuklar silahlı kuvvetlere alınmamalıdır.
- 15-18 yaş grubunda askere alım yapılacaksa daha büyük yaştakilere öncelik verilmelidir.
- Devletler savaştan etkilenen çocukların korunması için gerekli önlemleri almalıdır (UNICEF, t.y.a).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukları hak öznesi olarak tanımlaması bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak sözleşme, çocuk askerliğin arkasındaki yoksulluk, zorunlu göç, iç savaşlar ve kaynak paylaşımı mücadeleleri gibi yapısal nedenlere ilişkin bir çözüm perspektifi sunmamaktadır. Böylece çocukların korunması hukuki güvence altına alınırken, onları savaşın içine iten toplumsal koşullar büyük ölçüde değişmeden kalmaktadır.

3. Roma Statüsü (Uluslararası Ceza Mahkemesi) (1998)

Roma Statüsü çocuk asker kullanımını uluslararası suç olarak tanımlamaktadır. Buna göre savaş suçu sayılan fiiller arasında 15 yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere alınması, silahlı gruplarca askere alınması, çatışmalarda kullanılmaları yer almaktadır. Bu suçlardan sorumlu kişiler Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanabilmektedir (United Nations, t.y.a).

Roma Statüsü, çocuk asker kullanımını savaş suçu olarak tanımlayarak uluslararası ceza hukukunda önemli bir eşik oluşturmuştur. Ancak uluslararası ceza mekanizmaları çoğu zaman ihlaller gerçekleştikten sonra devreye girmektedir. Bu nedenle cezalandırma mekanizması, çocuk askerliğin ortaya çıkmasını önleyen değil, gerçekleşen ihlallere sonradan müdahale eden bir araç niteliği taşımaktadır.

4. ILO 182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi (1999)

Her ne kadar doğrudan çocuk askerliği sözleşmesi olmasa da önemli bir uluslararası düzenlemedir. Sözleşmeye göre çocukların zorla veya zorunlu olarak silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere askere alınması, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Taraf devletler bunu yasaklamak ve ortadan kaldırmak zorundadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2015).

Çocukların zorla silahlı çatışmalarda kullanılmasının en kötü çocuk işçiliği biçimleri arasında değerlendirilmesi önemli bir hukuki kazanımdır. Bununla birlikte çocuk askerliği yalnızca bir emek sömürüsü olarak değerlendirmek, olgunun siyasal, askerî ve toplumsal boyutlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çocuk askerlik, aynı zamanda savaş ekonomisinin ve çatışma dinamiklerinin bir ürünüdür.

5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımına İlişkin İhtiyari Protokol (OPAC) (2000)

Bu protokol, çocuk askerliğini önlemeye yönelik en önemli uluslararası hukuki belgedir ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni güçlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Temel hükümleri:

- 18 yaş altındaki çocukların zorunlu askerliğe alınması yasaktır.
- Devletler, 18 yaş altındaki bireylerin doğrudan çatışmalara katılmasını engellemek zorundadır.
- Gönüllü askerlik mümkündür ancak bunun için:
 - gönüllülük esas olmalıdır,
 - ebeveyn onayı alınmalıdır,
 - yaş doğrulaması yapılmalıdır,

- devletler gönüllü askerlik için belirledikleri asgari yaşı BM'ye bildirmelidir.
- Devlet dışı silahlı grupların 18 yaş altındaki çocukları herhangi bir şekilde silahlı faaliyetlerde kullanmaları kesin olarak yasaklanmıştır.
- Çocuk askerlerin rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılması devletlerin sorumluluğu olarak kabul edilmiştir (UNICEF, t.y.b).

İhtiyari Protokol ile çocukların silahlı çatışmalara katılım yaşının yükseltilmesi uluslararası koruma standartlarını güçlendirmiştir. Buna karşın yaş sınırının değiştirilmesi tek başına çocuk askerliğin önüne geçmeye yetmemektedir. Devlet otoritesinin zayıfladığı, silahlı grupların güç kazandığı ve ekonomik yoksunluğun derinleştiği bölgelerde hukuki yasakların uygulanabilirliği önemli ölçüde sınırlanmaktadır.

6. Paris İlkeleri ve Paris Taahhütleri (2007)

Bu belgeler hukuken bağlayıcı değildir ancak uluslararası uygulamada en çok başvuru rehberler arasındadır. Bu belgelerde çocuk asker kavramı geniş biçimde tanımlanır. Silahlı gruplarda aşçı, haberci, casus veya cinsel amaçlarla kullanılan çocuklar da çocuk asker olarak kabul edilir. Silah altındaki çocukların serbest bırakılması, rehabilitasyonu, psikososyal desteği, eğitimi, aile birleşimi, topluma yeniden kazandırılması için ayrıntılı standartlar belirlenir (Global Alliance of National Human Rights Institutions, t.y. ve UNICEF, t.y.c).

7. Vancouver İlkeleri (2017)

BM Barış Gücü operasyonlarında çocuk askerlerin korunmasına yönelik hazırlanan ilkeler bütünüdür. Temel amacı Barış Gücü personelinin çocuk askerlerle karşılaştığında nasıl hareket edeceğini belirlemek, çocukların korunmasını güçlendirmektir (Government of Canada, 2017).

8. Güvenlik Konseyi Kararları (1999-2018)

BM Güvenlik Konseyi, çocuklar ve silahlı çatışmalar konusunda birçok bağlayıcı karar kabul etmiştir. En önemli kararlar şunlardır:

Karar	Yıl	Önemi
1261	1999	Silahlı çatışma bölgelerinde çocukların kasıtlı olarak hedef alınması, öldürülmesi, sakat bırakılması, kaçırılması ve zorla yerinden edilmesi en sert şekilde kınanmıştır.
1314	2000	Çocukların korunmasına ilişkin devlet sorumluluklarının güçlendirilmesi kararı alınmıştır.
1379	2001	Çocuk asker kullanan tarafların listelenmesi istenmiştir.
1460	2003	Çocuk asker kullanımını sona erdirmek için eylem planları geliştirilmesi öngörülmüştür.
1539	2004	İzleme ve raporlama mekanizmasının oluşturulması desteklenmiştir.

1612	2005	Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar İzleme ve Raporlama Mekanizması (MRM) ile Güvenlik Konseyi Çalışma Grubu kurulmuştur.
1882	2009	BM Genel Sekreteri'nin yıllık raporlarındaki utanç listesine (annexes) eskiden sadece çocuk asker kullananlar eklenirken, bu kararlar birlikte çocukları öldüren/sakat bırakanlar ile cinsel şiddet uygulayan/tecavüz eden taraflar da ilk kez resmen dahil edilmiştir.
1998	2011	Okullara ve hastanelere yönelik saldırılar izleme kapsamına alınmıştır.
2225	2015	Çocukların kaçırılması da ağır ihlaller arasına eklenmiştir.
2427	2018	Yeniden entegrasyon ve rehabilitasyon süreçlerinin güçlendirilmesi vurgulanmıştır.

(United Nations, t.y.c).

Güvenlik Konseyi kararları çocuk asker kullanımını izleme, raporlama ve yaptırım mekanizmaları bakımından önemli ilerlemeler sağlamıştır. Ancak bu kararlar, çoğunlukla çatışmaların insani sonuçlarını yönetmeye yönelmekte; çatışmaları besleyen küresel silah ticareti, vekâlet savaşları ve ekonomik çıkar ilişkileri konusunda daha sınırlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu nedenle uluslararası toplumun müdahalesi çoğu zaman savaşın nedenlerinden çok sonuçlarına odaklanmaktadır.

BM, silahlı çatışmalarda çocuklara yönelik altı ağır ihlali izlemektedir:

- Çocukların silahlı kuvvetler veya silahlı gruplar tarafından askere alınması ve kullanılması,
- Çocukların öldürülmesi veya sakat bırakılması,
- Çocuklara yönelik cinsel şiddet,
- Çocukların kaçırılması,
- Okullara ve hastanelere yönelik saldırılar,
- İnsani yardımın çocuklara ulaştırılmasının engellenmesi (Security Council, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005, 2009, 2011, 2014, 2015, 2018, 2020, aktaran Sağiroğlu, 2022).

Uluslararası Örgütlenmeler

1998'de kurulan Çocuk Asker Kullanımını Durdurma , çocukların silahlı kuvvetler ve silahlı gruplar tarafından askere alınmasını önlemek, çocuk askerlerin terhis edilmesini sağlamak ve topluma yeniden kazandırılmalarını desteklemek amacıyla faaliyet gösteren uluslararası bir sivil toplum ağıdır. Koalisyon araştırma ve izleme çalışmaları yürütmekte, çocuk asker kullanımını yasaklayan uluslararası hukuki düzenlemelerin yaygınlaştırılması için savunuculuk yapmakta ve farklı ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini güçlendirmektedir. Bugüne kadar Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımına İlişkin İhtiyari Protokol'ün kabul edilmesine önemli

katkıları sağlamış, dünya genelinde çocuk asker kullanımına ilişkin kapsamlı raporlar yayımlamış ve eski çocuk askerlerin silahsızlandırılması, topluma yeniden kazandırılması ve rehabilitasyonu konusunda uluslararası çalışmalar yürütmüştür (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, t.y.).

Çocuk askerliğin önlenmesi konusunda uzun yıllardır araştırmalar yapan, raporlar yayımlayan ve uluslararası kampanyalara öncülük eden en önemli insan hakları kuruluşlarından biri de Uluslararası Af Örgütü'dür (Amnesty International, t.y.). Çalışmaları yalnızca ihlalleri belgelemekle sınırlı kalmamış; uluslararası hukukta çocuk asker kullanımının yasaklanmasına yönelik kampanyalar ve politika önerileri de geliştirmiştir. Örgüt 1998'de çocuk asker kullanımını sona erdirmek amacıyla başlatılan küresel kampanya olan International Campaign Launched Against the Use of Child Soldiers'ın kurucu ortaklarından biri olmuştur (Amnesty International, 1998). 2000'de yayımlanan "Child Soldiers: Criminals or Victims? (Çocuk askerler: Suçlular mı, kurbanlar mı?)" raporunda çocuk askerlerle ilgili karmaşık sorunları incelemiş, çocukların gönüllü veya gönülsüz olarak vahşet işlediği durumlarda cezai sorumluluk gibi konuları ele almasının yanı sıra, çocuk askerleri işe alan ve kontrol edenlerin yargılanması gerekliliğini vurgulamıştır (Amnesty International, 2000). Uzun yıllar Coalition to Stop the Use of Child Soldiers adlı uluslararası girişimin aktif üyelerinden biri olmuştur. "Red Hand Day" (12 Şubat Çocuk Asker Kullanımına Karşı Uluslararası Gün) kapsamında yürütülen Kırmızı El Kampanyası'nın destekçileri arasında yer almıştır. Kampanya, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmasının tamamen sona erdirilmesi ve 18 yaş altındaki bireylerin askere alınmasının yasaklanması çağrısında bulunmuştur (Amnesty International, 2002). Güncel ülke raporları ve acil eylem çağrıları yayımlamıştır. Örneğin 2026'da İran'da 12 yaşındaki çocukların silahlı görevlere alınmasının uluslararası insancıl hukuka göre savaş suçu teşkil edebileceğini belirten ayrıntılı bir açıklama yayımlamıştır (Amnesty International, 2026).

Bu örgütler dışında kendisini "çatışmalardan etkilenen çocuklar için uzmanlaşmış tek yardım kuruluşu" olarak niteleyen "War Child" da vardır. Örgüt, çatışmalar patlak verdiğinde çocuklara mümkün olan en erken zamanda ulaşmayı ve kameralar kapandıktan çok sonra da onları desteklemeyi hedeflemektedir (War Child, t.y.).

Çatışmalardan etkilenen çocuklara eğitim, koruma, psikososyal destek ve yeniden entegrasyon hizmetleri sunan Save the Children (Çocukları Kurtarın) başta raporlama olmak üzere bu alanda önemli çalışmalar yapmaktadır. Örgüt, çocuk askerliğin önlenmesine yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir (Save the Children, t.y.).

International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi), 1863'ten beri savaş ve silahlı şiddet sırasında acıyı hafifletmek ve insan onurunu korumak için çalıştığını ifade etmektedir. Örgüt, uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını destekler. Cenevre Sözleşmelerinin uygulanmasını izler, çocukların

korunması ve aile birleşimi çalışmalarını yürütür (International Committee of the Red Cross, t.y.).

Çocuk asker kullanımını belgeleyen ülke raporları yayımlayan ve hükûmetler üzerinde uluslararası baskı oluşturan bir diğer uluslararası örgüt Human Rights Watch'tur (İnsan Hakları İzleme Örgütü). Örgüt, küresel ölçekte insan hakları ihlallerini araştırır. Hükûmetlere haklara saygı gösteren yasaları uygulamaları, politikaları değiştirmeleri ve adaleti sağlamaları için baskı yapar (Human Rights Watch, t.y.).

Çocuk askerlerin yaşadığı sorunları çözmek amacıyla kurulan bir uluslararası platform da var. Çocuk Askerlerin Yeniden Entegrasyonu için Küresel Koalisyon (Global Coalition for Reintegration of Child Soldiers-GCR), silahlı kuvvetler veya silahlı gruplardan ayrılan çocukların topluma kalıcı ve sürdürülebilir biçimde yeniden kazandırılmasını desteklemek amacıyla Eylül 2018'de kurulmuş uluslararası bir iş birliği platformudur. Koalisyon Birleşmiş Milletler üyesi devletleri, BM kuruluşlarını, UNICEF, Dünya Bankası, sivil toplum kuruluşlarını ve akademik çevreleri bir araya getirmektedir. Koalisyonun eş başkanlığını BM Genel Sekreteri'nin Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilciliği ile UNICEF yürütmektedir. Koalisyonun temel amacı çocukların yeniden entegrasyonuna ilişkin mevcut finansman ve uygulama eksikliklerini gidermek, yenilikçi çözümler geliştirmek ve bu alanda uluslararası koordinasyonu güçlendirmektir (United Nations, t.y.b).

Uluslararası örgütlerin yanı sıra bazı bölgesel kuruluşlar da çocuk askerliğin önlenmesine yönelik önemli düzenlemeler yapmaktadır. African Union (Afrika Birliği) Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı ile 18 yaş altındaki çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmasına karşı güçlü hükümler benimsemiştir (African Union, t.y.).

Avrupa Birliği dış politika, insani yardım ve kalkınma programları aracılığıyla çocuk askerlerin korunması ve yeniden entegrasyonunu desteklemektedir (European Union, t.y.).

Raporlar

Savaşlarda çocukların kullanımı sorununun güncel durumunu değerlendirmek açısından Uluslararası örgütlerin son yıllarda hazırladığı raporların değerlendirilmesinde fayda vardır.

1. Mısır'ın OPAC Uygulamasına İlişkin Raporu (2010)

Bu rapor, Çocuk Asker Kullanımını Durdurma Koalisyonu tarafından, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Mısır'ın Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımına İlişkin İhtiyari Protokolü (OPAC) kapsamındaki yükümlülüklerini değerlendirmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Raporda, Mısır'ın çocukların silahlı çatışmalardan korunmasına

yönelik yasal düzenlemeleri bulunmasına rağmen uygulamada önemli eksikliklerin varlığını koruduğu vurgulanmaktadır. Özellikle 16 yaşından itibaren gönüllü askerliğe izin verilmesi, 18 yaş altındaki gönüllülerin çatışmalarda görev almasını engelleyecek açık mekanizmaların bulunmaması ve askerî okullara ilişkin bilgilerin şeffaf olmaması eleştirilmektedir. Ayrıca ülkede devlet dışı silahlı grupların çocukları silahlı faaliyetlerde kullanmasını açıkça suç sayan özel bir yasal düzenlemenin bulunmadığı belirtilmektedir.

Raporda, çatışma bölgelerinden gelen mülteci ve sığınmacı çocukların korunmasına yönelik sistematik mekanizmaların yetersiz olduğu, eski çocuk askerlerin belirlenmesi, bu çocukların psikososyal rehabilitasyonu, eğitime erişimi ve topluma yeniden kazandırılmasına ilişkin uygulamaların geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanında, çatışma riski bulunan ülkelere çocukların zorla geri gönderilmesi, çocukların olağanüstü hâl uygulamaları kapsamında askerî mahkemelerde yargılanabilmesi ve çocuk askerlerin bulunduğu bölgelere silah ihracatı yapılması gibi uygulamalar da eleştirilmektedir. Koalisyon, Mısır'ın OPAC hükümlerini tam olarak yerine getirebilmesi için gönüllü askerlik yaşının 18'e yükseltilmesini, Roma Statüsü'nün onaylanmasını, çocukların silahlı gruplar tarafından kullanılmasının açık biçimde suç haline getirilmesini, çocuk mültecilere yönelik koruma ve rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesini ve çocukların askerî yargıdan tamamen çıkarılmasını tavsiye etmektedir (Child Rights International Network, 2010).

2. Çocuk Askerlerin Topluma Yeniden Kazandırılmasındaki Boşluklar ve İhtiyaçlar Raporu (Gaps and Needs for Successful Reintegration of Children Associated with Armed Groups or Armed Forces) (2020)

Bu rapor çocuk askerlerin yeniden topluma kazandırılmasının yalnızca insani yardım faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu savunmakta ve yeniden entegrasyonun kalkınma, barış inşası ve çatışmaların önlenmesi politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasını önermektedir. Rapora göre yeniden entegrasyon; çocukların silahlı gruplardan ayrılmasının ötesinde, güvenli aile ortamına dönüşlerini, eğitimlerini sürdürmelerini, psikososyal iyileşmelerini, ekonomik yaşama katılmalarını ve toplum tarafından kabul edilmelerini kapsayan uzun vadeli bir süreçtir.

Raporda çatışmaların yaşandığı ülkelerde çocuk koruma sistemlerinin, eğitim altyapısının ve sosyal hizmetlerin güçlendirilmesinin yeniden entegrasyonun başarısı açısından kritik olduğu belirtilmektedir. Çocuklara yönelik destek programlarının yalnızca kriz dönemlerine odaklanmaması; çatışmaların önlenmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılması ve barışın inşasına katkı sağlayacak biçimde tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda İnsani Yardım-Kalkınma-Barış yaklaşımı temel çerçeve olarak sunulmaktadır.

Rapor ayrıca yeniden entegrasyon çalışmalarının Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkilendirilmesini önermektedir. Özellikle

eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, güçlü kurumlar ve barışın desteklenmesine yönelik yatırımların çocukların yeniden silahlı gruplara katılmasını önlemede önemli rol oynadığı ifade edilmektedir. Sonuç olarak rapor, uzun vadeli finansman, kurumlar arası koordinasyon, yerel toplumun katılımı ve ulusal çocuk koruma sistemlerinin güçlendirilmesine dayalı sürdürülebilir politikaların hem çocukların yaşamlarını iyileştireceğini hem de çatışma sonrası toplumlarda kalıcı barışın tesisine katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır (United Nations, 2020).

3. Çocukların Topluma Yeniden Kazandırılmasına Verilen Desteğin Güçlendirilmesi Raporu (Improving Support to Child Reintegration Summary of Findings from Three Reports) (2021)

Bu rapor, Çocuk Askerlerin Yeniden Entegrasyonu için Küresel Koalisyon tarafından hazırlanan üç araştırmanın bulgularını bir araya getirerek silahlı kuvvetler ve silahlı gruplardan ayrılan çocukların yeniden topluma kazandırılması sürecini kapsamlı biçimde değerlendirmektedir. Raporda yeniden entegrasyonun yalnızca çocukların silahlı gruplardan ayrılması anlamına gelmediği; eğitim, sağlık, psikososyal destek, aileyle yeniden birleşme, geçim kaynaklarına erişim ve toplumsal kabulü kapsayan uzun soluklu bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Çatışmalardan etkilenen çocukların savaş travmaları, eğitim kayıpları, damgalanma ve yoksulluk gibi çok boyutlu sorunlarla karşı karşıya olduğu, bu nedenle en az 3-5 yıl sürecek kesintisiz desteğe ihtiyaç duydukları belirtilmektedir.

Rapor, mevcut yeniden entegrasyon programlarının en önemli sorunlarının kısa süreli finansman, kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve çalışmaların çoğunlukla insani yardım perspektifiyle sınırlı kalması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yeniden entegrasyonun insani yardım, kalkınma ve barış inşasını bir araya getiren bütüncül bir yaklaşımla ele alınması önerilmektedir. Eğitim sistemleri, çocuk koruma mekanizmaları, sağlık ve sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi; çocukların yeniden silahlı gruplara katılmasını önleyecek temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Raporda hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum arasında güçlü iş birliği kurulması, uzun vadeli ve öngörülebilir finansman mekanizmalarının oluşturulması, kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının dikkate alınması ve programların çocukların, ailelerin ve yerel halkın katılımıyla yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca yeniden entegrasyon çalışmalarının Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu biçimde planlanmasının hem çocukların refahını artıracığı hem de kalıcı barış ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacağı ifade edilmektedir (United Nations, 2021).

Tartışma ve Sonuç

Çocuk askerler olgusu dünyanın ilk defa karşılaştığı bir sorun değildir. Tarihin çok eski devirlerinden beri çocuklar savaş ve silahlı çatışmalar içinde yer almıştır.

Günümüzde de yasaklanmış olmasına rağmen birçok ülkede çeşitli sebeplerle çocuklar silah altına alınmaktadır. Hatta Afrika'daki bazı silahlı gruplarda çocuk sayısı yetişkin sayısını geçebilmektedir. Çocuk askerlerin önlenmesi için verilen mücadelelere rağmen bunun henüz başarılamadığı ve çocukların asker olarak kullanılmasının yaygın şekilde devam ettiği raporlardan anlaşılmaktadır. Akademik çalışmalar ve uluslararası raporlardaki temel eksiklik, sorunun nedenlerinin tarihî, ekonomik, siyasi, sosyal vb. bağlamıyla bütünlüklü olarak ele alınmamasıdır. Bunun yanı sıra uluslararası toplumun, soruna yaklaşımda bazen ikiyüzlü davrandığı görülmektedir (Demir, 2018).

Çocuk asker olgusu, yalnızca savaş hukukunun ihlal edilmesi veya çocuk haklarının korunamamasıyla açıklanabilecek bir sorun değildir. Tarihsel örnekler ve uluslararası raporlar ışığında çocukların savaşlarda kullanılması farklı tarihsel dönemlerde değişen biçimlere bürünse de sınıfsal çıkarların, siyasal iktidar mücadelelerinin ve ekonomik sömürünün sürekliliği içerisinde sorunun yeniden üretildiği görülmektedir.

Savaşlar, doğal veya kaçınılmaz tarihî olaylar değil; sermaye birikimi, doğal kaynakların denetimi, yeni pazarların ele geçirilmesi ve jeopolitik üstünlük mücadelelerinin ürünüdür. Bu bağlamda çocuk askerler, kapitalist ve emperyalist güç ilişkilerinin en kırılgan toplumsal kesimler üzerinde yarattığı çok katmanlı sömürünün görünür örneklerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle sömürgecilik geçmişine sahip Afrika ülkelerinde, Orta Doğu'da ve uzun süreli iç savaşların yaşandığı bölgelerde çocukların silahlı gruplara katılımının yaygınlaşması; yoksulluk, eğitime erişememe, zorunlu göç, devlet otoritesinin zayıflaması ve uluslararası güç mücadelelerinin yarattığı yapısal eşitsizliklerden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla çocuk askerliğini yalnızca bireysel tercihler ya da yerel güvenlik sorunları üzerinden açıklamak sorunun ekonomi-politik boyutunu görünmez hâle getirecektir.

Çocuk asker sorunu aynı zamanda ideolojik tahakkümün bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Freire'ye göre (2006) baskıcı toplumsal düzenler, bireyleri eleştirel düşünceden uzaklaştırarak mevcut iktidar ilişkilerini yeniden üretmektedir. Çocukların milliyetçilik, din, etnik kimlik, intikam, kahramanlık veya güvenlik söylemleri üzerinden savaşın öznesi hâline getirilmesi, eleştirel bilincin yerine itaat kültürünün yerleştirilmesinin sonucudur. Bu nedenle çocuk askerliği yalnızca fiziksel bir sömürü değil, aynı zamanda bilinçlerin sömürgeleştirilmesi sürecidir. Eğitimin eleştirel niteliğini kaybettiği, sorgulama yerine dogmatik bağlılığın teşvik edildiği toplumlarda çocuklar, militarist ideolojilerin en kolay yönlendirebildiği gruplar hâline gelmektedir (Althusser, 2008).

Gramsci'ye göre egemen güçler yalnızca zor aygıtlarıyla değil, aynı zamanda eğitim, medya, din ve kültürel kurumlar aracılığıyla savaşın meşruiyetini yeniden üretmektedir. Böylece çocukların silahlı yapılara katılımı yalnızca zorla değil, rıza üretilerek de gerçekleştirilebilmektedir (Dural, 2012). Eğitim kurumları, medya organları ve çeşitli toplumsal kurumların savaş kültürünü normalleştiren

söylemleri yeniden üretmesi, çocukların militarizme açık hâle gelmesini kolaylaştırmaktadır (Althusser, 2008). Bu durum çocuk askerliğinin yalnızca silahlı örgütlerin değil, aynı zamanda savaş ekonomisinden beslenen siyasal ve ekonomik yapıların ortak ürünü olduğunu göstermektedir.

Uluslararası hukukta son otuz yılda önemli ilerlemeler kaydedilmiş; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, İhtiyari Protokol, Roma Statüsü ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları çocuk askerliğini uluslararası toplumun temel insan hakları sorunlarından biri olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte incelenen raporlar, hukuki düzenlemelerin tek başına yeterli olmadığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Çocuk asker kullanımını doğuran ekonomik eşitsizlikler, emperyal müdahaleler, uzun süreli silahlı çatışmalar ve eğitim sistemlerinin çöküşü devam ettiği sürece çocuk askerliği de farklı biçimlerde varlığını sürdürecektir. Bu nedenle çocuk askerliğiyle mücadele yalnızca askerî ya da hukuki önlemlerle sınırlı kalmamalıdır. Eleştirel pedagojinin önerdiği özgürleştirici eğitim anlayışı, çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştiren, insan haklarını merkeze alan, demokratik katılımı güçlendiren ve barış kültürünü yaygınlaştıran eğitim politikalarıyla desteklenmelidir. Aynı zamanda uluslararası toplumun çocuk askerliğini yalnızca insani yardım perspektifiyle değil; küresel gelir eşitsizliklerini azaltan, sömürgecilik sonrası bağımlılık ilişkilerini sorgulayan ve savaş ekonomisini besleyen mekanizmaları ortadan kaldırmayı hedefleyen yapısal politikalarla ele alması gerekmektedir. Aksi hâlde çocukların silah bırakması sağlansa bile onları yeniden savaşa sürükleyen toplumsal koşullar varlığını koruyacaktır.

Sonuç olarak çocuk askerliği, yalnızca çocuk haklarının ihlali değil; kapitalist-emperyalist dünya düzeninin, militarizmin ve ideolojik tahakküm mekanizmalarının birlikte ürettiği yapısal bir insanlık sorunudur. Bu sorunun kalıcı biçimde çözülebilmesi, savaşın sonuçlarıyla mücadele etmek kadar savaşları üreten ekonomik, siyasal ve ideolojik ilişkilerin de eleştirel biçimde sorgulanmasına bağlıdır. Barışın sürdürülebilirliği ise yalnızca silahların susmasıyla değil; çocukların eğitim, sağlık, güvenlik ve insanca yaşam haklarına eşit biçimde erişebildiği, sömürünün değil özgürleşmenin esas alındığı toplumsal bir düzenin inşa edilmesiyle mümkün olacaktır.

*Çalıyorum kapınızı,
teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.*

Nâzım Hikmet

Kaynakça

- African Union, (t.y.). <https://www.au.int/en>
- Althusser, L., (2008). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. (Çev. Alp Tümertekin). 3. Baskı. İthaki Yayınları.
- Amnesty International, (1998). *Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation Terre Deshommes, International Save The Children Alliance, Jesuit Refugee Service, Quaker Un Office*
<https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act760011998en.pdf>
- Amnesty International, (2000).
<https://www.amnesty.org/en/documents/ior50/002/2000/en/>
- Amnesty International. (2002). *Coalition to stop the use of child soldiers: Red hands to stop the use of child soldiers*, https://www.amnesty.org/en/documents/act76/001/2002/en/?utm_source
- Amnesty International. (2003). *Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: Working to prevent the recruitment and use of children as soldiers, to secure their demobilisation and to ensure their rehabilitation and reintegration into society* (ACT 76/004/2003).
<https://www.amnesty.org/en/documents/ACT76/004/2003/en/>
- Amnesty International. (2026). *Iran: Recruitment of child soldiers as young as 12 amounts to a war crime*. https://www.amnestyusa.org/press-releases/iran-recruitment-of-child-soldiers-as-young-as-12-amounts-to-a-war-crime/?utm_source
- Amnesty International, (t.y.). Who we are. www.amnesty.org/en/about-us/
- Bağımsız İletişim Ağı (bianet). (2001). Çocuk askerler.
<https://bianet.org/haber/cocuk-askerler-2869>
- Bostancı, A. (2021). Silah tutmaya zorlanan küçük bedenler: Çocuk askerler.
<https://psikolektif.com/psikososyal/silah-tutmaya-zorlanan-kucuk-bedenler-cocuk-askerler/>
- Child Rights International Network, (2010). *Report to the Committee on the Rights of the Child in advance of the examination of Egypt's initial report on the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict (CRIN)*
https://archive.crin.org/en/docs/Egypt_CS_OPAC_NGO_Report_FINAL.pdf
- Child Rights International Network. (t.y.). *Military enlistment*.
<https://home.crin.org/issues/military-enlistment>
- Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. (2010). *Egypt: Report to the Committee on the Rights of the Child in advance of the examination of the State Party's initial report on the Optional Protocol to the Convention on*

- the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict.*
https://archive.crin.org/en/docs/Egypt_CS_OPAC_NGO_Report_FINAL.pdf
- Çalışır, A. O. (2021). Çocuk Haçlı Seferi. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 280-284.
- Demir, F. (2018). Afrika'da çocuk askerler: Sorunsalın siyasi ve sosyal kökenleri. <https://afam.org.tr/afrikada-cocuk-askerler-sorunsalin-siyasal-ve-sosyal-kokenleri/>
- Dural, A. B. (2012). Antonio Gramsci ve hegemonya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 309-321. <https://izlik.org/JA53JM23AL>
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 31-66. <https://izlik.org/JA58GJ53EY>
- European Union, (t.y.). https://european-union.europa.eu/index_en
- Freire, P. (2006). Ezilenlerin pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek). 5. Basım, Ayrıntı Yayınları.
- Global Alliance of National Human Rights Institutions, (t.y.). Paris Principles <https://ganhri.org/paris-principles/>
- Gündoğdu, C. (2002). Zeytin dalı... ateş... felsefe. *Sanat ve Hayat*, 3, 50-58.
- Government of Canada, (2017). *The Vancouver principles on peacekeeping and the prevention of the recruitment and use of child soldiers* https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development/enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/principles-vancouver-principes-pledge-engageons.aspx?lang=eng
- Human Rights Watch, (t.y.). <https://www.hrw.org/>
- International Committee of the Red Cross, (t.y.). <https://www.icrc.org/en>
- International Humanitarian Law Databases, (t.y.). Article 77-Protection of children https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-77?utm_source
- Medyascope, (2026). HRW: İran'da çocukların askeri faaliyetlere katılımı artıyor. <https://medyascope.tv/2026/03/31/iranda-cocuklarin-askeri-faaliyetlere-katilimi-artiyor/>
- Özçelik, S. (2016). Ortadoğu'da 'PKK çocuk askerler' savaş suçunun incelenmesi: Uluslararası Ceza Mahkemesi, savaş suçları ve Lubanga Yargılanması, *Yeni Türkiye*, 86, 762-772.
- Polat, O., Gündoğan, E. (2010). Çocuk askerler: Psikolojik, sosyal ve fiziksel sorunlar, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 1(1), 105-124.
- Sağiroğlu, C. (2022). Yeni savaşlar ve çocuk askerler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 39-55.

Save the Children, (t.y.). <https://www.savethechildren.net/>

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2015). *182 no'lu en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin acil eylem sözleşmesi*. <https://www.ilo.org/tr/resource/182-nolu-en-kotu-bicimlerdeki-cocuk-isciliginin-yasaklanmasi-ve-ortadan>

UNICEF, (t.y.a). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF, (t.y.b). *Çocuk haklarına dair sözleşme'ye ek çocukların silahlı çatışmalara katılımına ilişkin ihtiyari protokol* <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>

UNICEF, (t.y.c). *Paris Principles and Commitments on children associated with armed forces or armed groups* <https://www.unicef.org/media/113631/file/UNI-Paris-Principles-and-Commitments-FAQ-21.pdf>

United Nations. (2020). *Gaps and needs for the successful reintegration of children associated with armed groups or armed forces*. <https://childrenandarmedconflict.un.org/sites/default/files/2021/07/Gaps-and-needs-for-Successful-Reintegration-of-CAFAAG.pdf>

United Nations. (2021). *Improving support to child reintegration summary of findings from three reports* <https://childrenandarmedconflict.un.org/sites/default/files/2021/07/Improving-Support-to-Child-Reintegration.pdf>

United Nations, (t.y.a). *Uluslararası ceza mahkemesi Roma statüsü* <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/rome-statute-international-criminal-court>

United Nations. (t.y.b). *Global Coalition for Reintegration of Child Soldiers*. <https://childrenandarmedconflict.un.org/en/global-coalition-for-reintegration-of-child-soldiers>

United Nations, (t.y.c), *Decisions and outcomes*. https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-0?utm_source

Ünalır, M. (2021). İbn Haldun'a göre toplum ve devlet. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 1(1), 63-82. <https://izlik.org/JA78EH92EM>

War Child, (ty.). Who we are. <https://www.warchild.org.uk/who-we-ar>